

Устойчивост – понятие и употреба

Милена Велковска

Резюме: Статията има за цел да проследи процеса на възникване и развитие на думата устойчивост, първоначално просто като една идея, а след това и като понятие с най-разнообразна смислова натовареност. Представени са различните подходи за дефиниране на термина в зависимост от контекстуалната му употреба, както и основните документи, където се срещат. Обект на специален изследователски интерес е единството между различните измерения на устойчивостта, като е направен опит за акцентирание върху социалния аспект.

Ключови думи: устойчивост, аспекти на устойчивостта, социална устойчивост, процес, промяна

Sustainability – concept and usage

Milena Velkovska

Abstract: The paper aims to trace the process of emergence and development of sustainability – from the idea to the term. It introduces different definitions of the term depending on the contextual use, as well as documents where they meet. The paper is focused on important dimensions of the concept; special attention is paid on the social aspect.

Keywords: sustainability, aspects of sustainability, social sustainability, process, change

В сферата на социалната работа успехът обичайно се оценява с помощта на комплекс от количествени и качествени измерители. Първите описват обхвата на социалната промяна или подкрепа, а вторите – тяхната устойчивост или казано по друг начин способността им да се самовъзпроизвеждат или саморазвиват след акта на първоначална промяна или иновация. На практика това са двете страни на социалната интенция, мотивирана паралелно да развива и стабилизира социалното във всичките му измерения независимо или дори въпреки конкретността/абсурдността на всяка социална ситуация. Това обяснява защо на устойчивостта в социалните дейности се гледа толкова сериозно, както и защо тя е така трудно постижима практически. Подобен дългогодишен интерес към нея съществува не от вчера, при това в доста разнородни на пръв поглед области – от горско стопанство до физика, химия, образование и т.н. Съвсем естествено в моите изследователски търсения на стълбовете на успешния социален проект и

аз стигнах до темата за тяхната устойчивост. Преди да се осмеля обаче да се фокусирам върху тесните предметни рамки на изследването ми, озаглавено „Социалната работа по проект като модел за устойчива социална закрила и подкрепа“, се налага да определя възможно най-точно по-общия смисъл и употреби на термина в широк научен и практически контекст. Именно на това е посветена и настоящата публикация.

Исторически корени и разпространение

Корените на концепцията за устойчивостта се свързват със сферата на лесовъдството. Още през XVI век (около 1560 година) в своята „Наредба за горите“ курфюрстът на Саксония August von Sachsen приканва поданиците си и всички служби, имащи отношение към изсичането и употребата на дървесина, към по-щадящо експлоатиране на горските фондове, което да осигури тяхното по-продължително и умерено използване. Причината за този апел е високото потребление на дървесина за строеж на мини, довело по онова време до унищожаване на огромни горски масиви.

Хиляда и петстотин години по-късно, през 1713, на Великденския панаир в Лайпциг се появява „Sylvicultura oeconomica“, произведение, написано от Hans Carl von Carlowitz, в което за първи път се споменава и понятието **устойчивост**: „Ако не бъдат използвани ... всички възможни средства, за да се постигне равновесие между прираста и изсичането на гори, тогава ... ще ... настъпи недостиг... Затова най-голямото изкуство, наука, старание и начинание на тази държава ще бъде в това как да създаде такава консервация и засаждане на дървета, че да има непрекъснато, трайно и *устойчиво* използване, защото дървесината е нещо абсолютно необходимо, без което страната не би могла да съществува.“ По онова време Hans Carl von Carlowitz е главен ръководител на минното управление във Фрейберг и един от най-влиятелните мъже в държавата на Август Силния. Произлиза от заможно семейство. Бащата е назначен от курфюрста за главен лесничей и ловец. Той отговаря също така за целия дървен материал за сплавяне в планината Erzgebirge. По тези причини лесничей и

ловджии са чести гости в дома на бащата. След като завършва университета в Йена, само 20-годишен, Hans Carl von Carlowitz тръгва на пътешествие из Европа, което оставя дълбок отпечатък върху целия му по-нататъшен живот. През 5-те години, докато пътува, той се уверява с очите си, че икономиката на целия континент има един и същ основен проблем – липсата на дървесина (по: Gruber, U., 1999).

В книгата си „Sylvicultura oeconomica“ авторът пледира за цяла поредица от мерки за повишаване на ефективността (казано на съвременен език) на използването на природни ресурси, например чрез подобряване на топлоизолацията при строежа на къщи и използването на енергоспестяващи пещи за топене и кухненски печки, за планово залесяване чрез семена и растения и не на последно място – за търсене на „заместители“ за дървесината. Авторът препоръчва използването на торф, който да замести свръхупотребата на така ценния и оскъден по онова време дървен материал.

Още тогава в „Sylvicultura oeconomica“ ясно се очертава т.нар. **триъгълник на устойчивостта**, разкриващ взаимозависимостта между природата, икономиката и общността. Икономиката трябва да служи на „благополучието“ на общността. Задължена е (според автора на статията икономиката, но аз бих казала както икономиката, така и общността) да се отнася щадящо към „добрата природа“ и носи отговорност за бъдещите поколения (пак там).

„Sylvicultura oeconomica“ предизвиква широк отзвук, преиздадена е още през 1732 година и става задължително четиво за всички специалисти по държавни и стопански науки в малките германски държави. Лесничиите от времето на Гьоте, много от които общували с него лично, са онези, които превръщат идеята за устойчивостта в основа на новата си наука. Техните фабрики за идеи, основаната през 1816 година от Heinrich Cotta лесоакадемия и други висши училища продължават да разработват концепцията за устойчивостта: строго рационално, на основата на категориите и законите на геометрията и геодезията. През XIX век благодарение на абсолвентите на лесоакадемиите в Германия идеята за устойчивото горско стопанство се разпространява и във

Франция, Русия, Скандинавия, в Америка, дори в Индия и в други британски колонии.

Първичният смисъл, който курфюрстът на Саксония August von Sachsen и Hans Carl von Carlowitz влагат в идеята за устойчивостта, и днес може да се открие в немскоезичния речник Duden. Там понятието „устойчивост“ е дефинирано като: *„Принцип в горското стопанство, според който не бива да се отсичат повече дървета, отколкото съответно могат да пораснат отново“* (<http://www.duden.de/rechtschreibung/Nachhaltigkeit>). Същият източник формулира аналогична смислова употреба на термина и в сферата на екологията, а именно като: *„Принцип, според който не бива да се изразходва повече, отколкото може съответно да порасте отново, да се възстанови, да бъде предоставено отново в бъдеще“* (пак там).

В същия речник, обаче, се въвежда още едно, по-различно значение на термина „устойчивост“, което я дефинира като тип „въздействие, траещо по-продължително време“ (пак там). Т.е. в този случай се акцентира върху смисъла на устойчивостта не само като естествена характеристика на нещата и явленията, но и на външните въздействия върху тях. Като такова може да бъде третирано и човешкото действие, повлияващо (регулиращо) съзнателно или не върху процесите и състоянията в природата и обществото. В по-разширен смисъл на *„състояние на глобално равновесие“* понятието за първи път се появява през 1972 година в Първия доклад на Римския клуб, озаглавен „Границите на растежа“. Според този доклад най-важното е, че населението и капиталът са единствените величини, които трябва да останат непроменени в състояние на глобално равновесие. Освен това: „Един от най-разпространените митове в нашето общество е твърдението, че продължаващият растеж би трябвало да доведе до повече равноправие между хората. Вече показахме как настоящото нарастване на населението и капитала всъщност увеличава пропастта между бедни и богати по цял свят... Най-голямата пречка за по-доброто разпределение на световните богатства е нарастването на населението... За да овладеем този преходен период, са необходими още много информация и факти. Най-важните

пропуски в знанията до момента са свързани с проблема за екологичното замърсяване...“ Едно общество в състояние на равновесие трябва да прецени възможните решения, вземайки предвид ценностната система не само на настоящето, но и на бъдещите поколения... Колкото и странно да звучи: „Ако не се предприеме нищо за решаването на тези проблеми, всъщност се случва страшно много. Продължаващият всеки ден експоненциален растеж все повече приближава световната система до границите на растежа“ (Доклад на Римския клуб „Границите на растежа“. Обобщение).

Докладът на Римския клуб „Границите на растежа“ от 1972 година предизвиква огромен интерес в целия свят. В него клубът декларира, че действа като катализатор за глобални промени чрез посочване и анализ на двата най-важни проблема пред човечеството, а именно – подпомагане на развитието на по-слабо развитите страни и съхраняване на околната среда. Преодоляването им би било възможно и успешно само чрез една обща глобална стратегия. Необходимо е да се подходи по нов начин, за да се поставят пред човечеството цели, които вместо до продължаващ растеж водят до състояние на глобално равновесие. Новият подход изисква голяма доза „разбиране, фантазия и политическа и морална смелост“ (пак там). Една година по-късно, през 1973, за книгата си „Границите на растежа“ Римският клуб получава Наградата за мир на германските книжари.

Най-основният принцип на Декларацията, приета на Стокхолмската конференция на ООН по проблемите на околната среда през 1972 година, гласи: „Човекът има право на свобода, равенство и адекватни условия на живот в околна среда, качеството на която позволява да се живее достойно и благополучно.“

Няколко години по-късно, по предложение на генералния секретар на конференцията в Стокхолм Морис Стронг, е свикана среща на експерти, т.нар. конференция „Фунекс“ (Швейцария). Окончателната декларация на този форум представлява първи опит за интегриране на приоритетите за околната среда с тези на развитието. Макар и интеграцията да не е напълно успешна на

политическо ниво, то тя подготвя почвата за т.нар. *Консенсус за устойчиво развитие*, появил се години по-късно, чиято основна теза гласи:

Човекът има фундаменталното право на свобода, равенство и адекватни условия на живот, в една качествена околна среда, и живот, изпълнен с достойнство и благополучие. Той поема тежката отговорност да защитава състоянието на околната среда както за настоящите, така и за бъдещите поколения. В това отношение политики, насочени или провокиращи расова сегрегация, дискриминация, колониализъм и други форми на потисничество и господство, са осъдителни и трябва да бъдат елиминирани („Интеграция на проблемите на околната среда в регионалното планиране и териториалното устройство в България“ (Методическо ръководство), с. 14).

В публикувания през 1987 година от Световната комисия за околна среда и развитие към ООН доклад „Нашето общо бъдеще“, известен още като „Доклада Брунтланд“ (на името на норвежката министър-председателка Гру Харлем Брунтланд), вече се говори за „*устойчиво развитие*“. Именно там за първи път се предлага и официална дефиниция, според която:

Устойчивото развитие е развитие, което отговаря на потребностите на сегашното поколение, без да ограничава възможностите на бъдещите поколения да посрещнат и реализират своите потребности и да избират своя стил на живот. Искането това развитие да стане „трайно“ важи за всички страни и хора. Възможността на бъдещите поколения да задоволяват собствените си потребности е застрашена както заради разрушаването на околната среда, така и заради унищожаването на околната среда заради слабото ниво на развитие на страните от третия свят.

На конференцията на ООН за околна среда и развитие през 1992 година в Рио де Жанейро е създаден „Моделът на трите стълба на устойчивостта“, обединяващ три взаимно допълващи се измерения, които следва да бъдат развивани паралелно като гаранция за устойчивостта на човешките общности и среди: а именно екологично, икономическо и социално.

Екологичната устойчивост се свързва с опазването на природата и околната среда като израз на стратегическа грижа за бъдните човешки поколения. Тя обхваща опазването на видовото разнообразие, щадящото отношение към природните ресурси, превенцията на резки климатични промени, грижата за запазването на културните и природните ареали в първоначалния им вид, както и цялостното щадящо отношение към заобикалящата ни природна среда. *Икономическата устойчивост* се свързва с опосредствания характер на икономическите отношения в съвременните общества. Именно икономическият курс на управление във всяка държава е основен инструмент за осигуряване на стабилност, на материално и финансово благосъстояние на хората и обществата. От особено значение тук са политиките и практиките за защита от ограбването на икономическите ресурси, заетостта, социалната сигурност, икономическата мощ и иновациите, равновесието между поколенията, международната икономическа стабилност. Ето защо антиколониалните реформи и антивоенните движения, както и широкото международно и регионално икономическо коалиране и сътрудничество съставляват съществена част от практиките в тази сфера. *Социалната устойчивост* е аспектът, чрез който развитието на обществото се разглежда като подход, който създава пространство за социално равенство, включване и участие на всеки и всички в локален и глобален контекст. Има се предвид уравнивяването на социалните сили с цел създаване на стабилно, жизнеспособно общество.

На форума се анализират и възможностите за разработването на специфични социални технологии и механизми за устойчиво развитие като например:

- Устойчивост чрез заетост – като за целта се въвеждат понятия като „гъвкаво работно време“ и „смесена“ заетост, чрез която се постига съчетаване на работата като източник на препитание, общественополезна и политическа дейност, солидарност, грижа за другия, самопомощ, доброволчество.
- Устойчивост чрез грижата за околната среда като персонална и общностна отговорност, която предполага ангажирането на всеки от нас в

проактивни превантивни мерки и стъпки по посока на адекватното ползване и развитие на заобикалящата ни природна среда.

- Устойчивост чрез антиконсумативизъм – провокиран от необходимостта от ограничаване на доминиращия в съвременните общества консуматорски тип поведение и култура сред доста широк кръг от социални групи и културни общности, който доведе до отмиране на редица традиционни норми и практики за екологично и биологично устойчиво социално живеене и потребление. Тяхното място днес се заема от нови, наднационални субкултурни движения като например downshifting, green peace, green planeta и др.

- Устойчивост чрез непрекъснато развитие и разширяване на личностния потенциал от социални умения и компетенции за автономно справяне. Зад познатите подходи и практики стои идеята, че устойчивостта на света около нас започва с устойчивостта на света в нас и в нашата автономна воля и способност да се грижим за своята стабилност и успешност. Неслучайно днес живеем във времето на инструментални парадигми като „учене през целия живот“, а духовното ни развитие е въпрос колкото на традиционни влияния и избори (например като на духовно-религиозно възпитание), толкова и на алтернативни практики за холистично духовно-телесно (само)усъвършенстване.

Конференцията от Рио завършва с приемането на Декларация, чийто първи принцип гласи: *„Хората са в центъра за постигане на усилията за устойчиво развитие. Те имат право на здрав и продуктивен живот в хармония с природата.“* В Декларацията се казва още, че държавите трябва да улесняват и поощряват общественото съзнание и гражданското участие, като правят информацията достъпна (пак там, 15–16).

Устойчивостта засяга всички нива на обществено развитие – местно, регионално, национално и глобално. Тя е въпрос на ценностен избор и балансирано планиране. В този смисъл идеята за устойчивостта е рожба на кризата и сигнал за тревога. По тази причина никак не е случайно, че днес думата „устойчивост“ се среща в най-различни словосъчетания от най-разнообразни сфери на науката и практиката, например: „устойчиви политики“, „устойчиви

градове и региони“, „устойчиви сгради“, „устойчиво земеделие“, „устойчив транспорт“, „устойчив туризъм“, „устойчиво образование“ (известно още като Глобално образование, Образование за глобално гражданство, Образование за глобално развитие, Образование за устойчиво развитие) и др. През 2000 година Генералната асамблея на ООН очертава периода 2005–2014 като Десетилетие на образованието за устойчиво развитие. Според дефиницията на Центъра за образование за развитие в Оксфорд такъв тип образование „означава да научиш как хората подобряват качеството си на живот, във Великобритания и други страни. Също така означава поемане на инициатива – да усъвършенстваш своята собствена **общност** и да помогнеш на други хора да направят същото в техните собствени страни“.

Устойчивото развитие е вписано като една от основните цели на Хилядолетието на развитието, набелязани и приети от всички страни-членки на ООН. До момента България не разполага с официална държавна Стратегия за устойчиво развитие.

Обобщено, през различните исторически периоди устойчивостта е третирана както като **корекционна стратегия** за възстановяване на естественото равновесие в природата и обществата, което хората и техните общности са нарушавали неосъзнато, така и като нова ценностна и дейностна парадигма, която да играе ролята на **глобална превенция** на бъдещи дисбаланси или дисхармонии в природата, в социума или в тяхното взаимодействие.

Сфери на дефиниране и приложение

Най-разпространеното определение на понятието „устойчивост“ гласи: „Свойство на дадена система да запазва основните си характеристики при относително малка промяна на даден параметър.“

Синонимното гнездо на думата е твърде широко и включва следните аспекти:

- твърдост, крепкост, здравина, якост, солидност, стабилност;
- покой, неподвижност;

- съпротивление, съпротивляемост, упоритост, издръжливост, закаленост, непоколебимост, резистентност;
- постоянство, неизменност, трайност;
- непоклатимост;
- стабилитет (Уикиречник).

Различните сфери на човешкото познание акцентират върху различни особености на термина устойчивост. Така например *екологията* подчертава следните основни характеристики на устойчивите продукти (а оттам и на самия термин): не вредят на околната среда и човека; човечеството има право на благоприятна околна среда, което е основен принцип и на Декларацията от Стокхолм; спомагат за опазване на природата – сега и в бъдеще; произведени са в коректни работни условия без вредни вещества; поддържат естествения баланс между човека и природата; „уважават“ околната среда; не причиняват дълготрайно замърсяване; задоволяват както настоящите, така и бъдещите ни потребности; спомагат за естествения баланс между човека и природата; продуктите са здрави и дълготрайни, т.е. не е необходимо честото им закупуване; за производството им се използват качествени материали; следователно са необходими и качествени знания; позволяват (поне частично) възобновяване на използваните ресурси; без компромис с качеството за сметка на цената (което пък е в конфликт с икономиката).

„Устойчиво развитие“ също така е първият принцип, на който се основа Проектът за Национална стратегия за околна среда 2009–2018 година на Република България (Проект на Национална стратегия за околна среда 2009–2018 г.). Останалите са: опазване на природните ресурси; принцип на превенцията и предпазливостта; интегриране на политиката по опазване на околната среда в секторните и регионалните политики; субсидиарност на политиките*;

* Този принцип се основава на децентрализиране на процеса на вземане на решения. Необходимо е все повече компетенции и отговорности да бъдат трансферирани в посока от централно към регионално и местно ниво. Органите на регионалното и местното управление са по-близо до проблемите и в някои случаи до правилните решения за справянето с тях.

замърсителят плаща за причинените щети; прилагане на чисти технологии; използване на икономически инструменти за опазване и подобряване състоянието на околната среда; потребителят плаща; споделена отговорност; достъп до информация за околната среда; участие на обществеността във вземането на решения и достъп до правосъдие по въпроси на околната среда (пак там).

В сферата на *политиката и икономиката* изпъкват други аспекти на понятието „устойчивост“: предотвратяване на конфликти; управление на кризи; укрепване на мира; изграждане на доверие; върховенство на закона; правосъдие; роля на природните ресурси при конфликти; диалог между гражданското общество и институциите на Европейския съюз; дългосрочен международен, регионален и национален капацитет на ЕС, за да може да отговори на глобалните заплахи; повишаване на жизнения стандарт; поддържане на стабилни публични финанси (основна цел на Пакта за стабилност и растеж).

Интересна е философията на *движението „Цайтгайст“*, в която устойчивостта заема централно място. Според неговите привърженици „устойчива е тази дейност, която взема предвид „здравето“ на бъдещето. Но тази идея не е запазена само за физическия, материалния свят, тя се отнася и до мисълта, вярванията, човешката управа и обществото като цяло“ (Движение Цайтгайст). Според тях трябва да гледаме на обществото по възможно най-безпристрастния начин, имайки предвид всички възможни гледни точки и прилагайки Научния Метод като процес на изследване, който чрез най-модерните методи на изучаване, тестване, измерване и експериментиране, демонстрира верността на дадено твърдение или дава възможно решение на даден проблем (пак там). Предизвикателно е също така „убеждението, че промяната, а не стабилността е нормативният начин на живот“. Именно тук се крият и двете основни, коренно противоположни схващания за устойчивостта – като състояние, даденост, и като непрекъснат процес, водещ до промяна.

В психологията с понятието „устойчивост“ се означават някои личностни качества, на основата на които се разграничават хората, уязвими от вредните въздействия на стреса и тези, които не са уязвими.

Точните науки също си служат с термина „устойчивост“. От химична гледна точка устойчиви са веществата и материалите, които не реагират на въздействие със соли, киселини и основи; водо- и газонепропускливи са и трудно гният. *Физиката* си служи с понятия като „термоустойчивост“, „корозионна устойчивост“.

Не е случаен пътят на развитие на термина *устойчивост* – от екологична през икономическа към социална устойчивост. Тези три измерения трябва да са в състояние на равновесие, като към тях се добавя и четвърто – това на институциите, което в тесен смисъл съдържа организационните форми на една устойчиво ориентирана политика, а в по-широк – обръща внимание на въпросите за участието на всички членове на обществото и демокрацията. Важна роля играе и справедливото разпределение на богатата между: човешките потребности и природните ресурси; потребностите на настоящите и на бъдещите поколения; потребностите на бедните и богатите. Някои автори обособяват и културно измерение на устойчивостта, докато други го разглеждат като част от екологичното.

Моделът на устойчивостта може да се преформулира и с помощта на следните четири ключови понятия:

- 1) справедливост между поколенията;
- 2) качество на живот;
- 3) социално сплотяване;
- 4) международна отговорност.

През последните десетилетия значението на социалната устойчивост все повече се разширява, нараства и тази тенденция ще продължава. На преден план все по-ясно изпъква ролята на индивида, на отделната личност като част от

дадена група или от гражданското общество. Главна (и по-дългосрочна) цел на социалната устойчивост е общественото сплотяване, а по-конкретните цели, в по-близък времеви план, са свързани с възможностите за личностно развитие и участието в процесите по вземане на решения във всички обществени сфери. Някои от най-значимите последици от икономическата глобализация са: конкуренция; нарастване на поляризацията на доходите; все по-бързото обезстойняване на знанията и квалификацията, което води до несигурност за работното място.

В опит да минимизира поне част от тях социалната устойчивост има следните задачи: гарантиране на социалната сигурност; предприемане на практически действия за осигуряване на равен шанс; стимулиране на социалната справедливост чрез една помагача, подпомагача, но и изискваща социална държава; осигуряване на образование за всички; справедливо разпределение на приходите; засилване ролята на правото на труд; равнопоставени индустриални отношения.

Става ясно, че терминът „устойчивост“ има дълга и динамична история и вероятно нямаше да се стигне до отбелязването на 300 години от откриването на устойчивостта, ако един човек не се беше замислил, че дървесината като природен ресурс е изчерпаема. В термина „устойчивост“ по уникален начин се съвместяват две на пръв поглед коренно противоречиви стремления – към запазване на статуквото и същевременно към търсене на промяна. Неговите основни измерения – екологично, икономическо и социално, са в непрекъснат процес на развитие и взаимно проникване. Ето защо и занапред, когато изследователските ми търсения ще бъдат все по-тясно обвързани с измеренията на социалната устойчивост, едва ли ще е възможно напълно да се абстрахирам от неговата полимодална същност и проявления.

Използвана литература

На български език:

Движение Цайтгайт – <http://thezeitgeistmovement.bg> – посетен на 31.05.2013 г.
„Интеграция на проблемите на околната среда в регионалното планиране и териториалното устройство в България“ (Методическо ръководство) – <http://gis.gea.uni->

sofia.bg/mmgis/riocventions/sites/default/files/Core%20Course%20Manual_editted%20final%20BG.pdf – посетен на 31.05.2013 г.

Проект на Национална стратегия за околна среда 2009–2018 г. –

<http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=142> – посетен на 31.05.2013 г.

Устойчивост – Уикиречник –

<http://bg.wiktionary.org/wiki/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82#.D0.A1.D0.B8.D0.BD.D0.BE.D0.BD.D0.B8.D0.BC.D0.B8> – посетен на 31.05.2013 г.

На немски език:

Доклад на Римския клуб „Границите на растежа“. Обобщение. –

<http://www.pfui.ch/downloads/cordiegrenzendeswachstums.pdf> – (pp. 9–10) – посетен на 07.06.2013 г.

Значения на термина устойчивост в немскоезичния речник Duden. –

<http://www.duden.de/rechtschreibung/Nachhaltigkeit> – посетен на 31.05.2013 г.

Gruber, U. Der Erfinder der Nachhaltigkeit. – Die Zeit, 1999, 48. –

http://www.zeit.de/1999/48/Der_Erfinder_der_Nachhaltigkeit/komplettansicht – посетен на 31.05.2013 г.

За автора

Милена Велковска е бакалавър по Социални дейности

Факултет по педагогика на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Контакти: milena.velkovska@yahoo.de